

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Смук Оксана Тарасівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

Милян Жанна Іванівна

викладач кафедри загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

Мачабелі Тетяна Мигалівна

голова ГО «Неємія», Україна

Інклюзивна освіта набуває останнім часом все більшого поширення в Україні. Термін «інклюзія» перекладається як включення. Мається на увазі максимальне залучення всіх громадян до соціального життя.

В освіті – це ліквідація соціальної ізоляваності (виключення), що є наслідком негативного ставлення до поняття різноманітності. Відправною точкою цього поняття є переконання, що освіта є одним із основоположних прав людини і основою для більш справедливого суспільства.

Інклюзивна освіта – термін, який вперше прозвучав у Саламанкській декларації про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами, яка була прийнята на Всесвітній конференції з питань освіти осіб з особливими потребами у червні 1994 року. Саме цей документ і став першим міжнародним документом, який наголосив на необхідності проведення освітніх реформ у напрямі інклюзивної освіти. У зверненні до всіх урядів наголошується, що пріоритетним з точки зору політики та бюджетних асигнувань має бути «реформування системи освіти, яке б дало змогу охопити навчанням усіх дітей, незважаючи на індивідуальні відмінності та труднощі; законодавчо визнати принцип інклюзивної освіти, який полягає в тому, що всі діти перебувають у звичайних школах, за винятком тих випадків, коли не можна вчинити інакше; всіляко заохочувати обмін досвідом з країнами, що мають інклюзивну систему навчання; сприяти участі батьків, громад, громадських організацій осіб з інвалідністю в процесах планування та прийняття рішень, що стосуються задоволення особливих навчальних потреб; всіляко сприяти розробці стратегій діагностування та визначення особливих потреб у дітей, а також розробляти науково-методичні аспекти інклюзивного навчання; значну увагу варто приділити підготовці педагогів до роботи в системі інклюзивної освіти».

В основу інклюзивної освіти покладена ідея, яка виключає будь-яку дискримінацію учнів, але в той же час створює відповідні умови для отримання якісної освіти для таких дітей. Інклюзивна освіта визнає, що всі діти можуть

повноцінно навчатися, а їх відмінні особливості гідні поваги та є джерелом навчального досвіду для усіх учасників навчально-виховного процесу.

Інклюзивна освіта – це освітня технологія, яка передбачає навчання й виховання дітей з особливими потребами у звичайному навчально-виховному закладі, де створені відповідні умови для забезпечення максимальної ефективності навчального процесу.

Для України інклюзивна освіта є педагогічною інновацією і в той же час вимогою не лише часу, а й з моменту ратифікації Конвенції ООН про права інвалідів – одним із міжнародних зобов'язань держави. МОН розроблена Концепція розвитку інклюзивної освіти. У 2017 році прийнято Закон «Про інклюзивну освіту».

Різні аспекти інклюзивної освіти досліджуються вітчизняними вченими О. Таращенко [1], С. Чупахіною [2], М. Швед [3] та іншими.

Зауважимо, що на сьогоднішній день немає узгодженої термінології категорій дітей з інвалідністю та/або особливими освітніми потребами як на міжнародному, так і на національному рівні. Так, в українському законодавстві використовуються різні терміни: «діти/люди з порушеннями розумового та/або фізичного розвитку», «діти/люди з неповносправністю», «діти/люди з розумовою відсталістю», «особи з особливими потребами», «діти з особливостями психічного та фізичного розвитку» тощо. Проте останніми документами Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України у сфері інклюзивного навчання пропонується до використання термін «діти (учні) з особливими освітніми потребами». Даний термін — *special education needs* (SEN) — також широко використовується в багатьох зарубіжних країнах.

Слід підкреслити, що дуже часто інклюзивну освіту розглядають у вузькому розумінні, тобто, як освіту для індивідів з певними вадами розвитку, особливими освітніми потребами, освіту, яка сприяє їх інтеграції в соціум. Водночас, зауважимо, інклюзивну освіту доцільно розглядати в більш широкому сенсі. Це освіта, спрямована на інтеграцію в соціум всіх без винятку осіб, незалежно від статі, раси, національності, релігії тощо.

Ми солідарні з Олесею Яскевич (засновник громадської організації «Бачити серцем»), що інклюзивна освіта стосується багатьох категорій дітей: з обмеженими можливостями; особливими освітніми потребами; представники етнічних, релігійних, мовних меншин; безпритульні; з неблагополучних сімей; мігранти; сироти; із захворюванням ВІЛ/СНІД. Очевидно, це також діти, схильні до девіантної поведінки, вживання наркотичних речовин, яких часто виключають зі школи за неуспішність, незадовільну поведінку, систематичні прогули занять. Таких дітей зазвичай відносять до так званої «групи ризику».

Інклюзивна освіта базується на принципах гуманізму. Гуманізм як історично сформована й на сьогоднішній день домінуюча у світовій культурі система поглядів розглядає кожного індивіда як особистість, що має право на волю, щастя, розвиток і прояв своїх здібностей. Ідеалом різних напрямків гуманізму є гуманність і людяність, а його метою – розвиток ціннісних здатностей, вищий розвиток людської культури й моральності, почуттів і розуму

людини, що приведе до відповідної поведінки особистості і її адекватного ставлення до світу.

Таким чином, поняття «гуманізм», яке широко використовується в наш час, має на увазі систему світогляду, визнання цінності людини як особистості, її права на розвиток і прояв своїх здібностей. Сутність людини розглядається не тільки з біологічних або соціальних позицій, але й духовних.

Гуманізм розглядає людину як вищу мету суспільного розвитку, у процесі якого забезпечується реалізація її потенціалу в соціально-економічному і духовному житті. У різних сферах життя проявляються загальнолюдські начала, які протистоять груповому, класовому, національному, релігійному сприйманню людини. Це певна система цінностей, яка має значення для всього людства, що утверджує цінність людського буття й людської особистості зокрема.

Принцип гуманізму в інклюзивній освіті передбачає повагу до особистості дитини в поєднанні з вимогливістю до неї, здійснює регулятивну функцію у відносинах педагогів і вихованців, вибудовуючи їх на довірі, взаємоповазі, любові, доброзичливості, співробітництві. Сучасна вітчизняна і світова педагогічна наука вважає необхідною умовою навчання і виховання створення сприятливих умов для всебічної самореалізації особистості, розкриття її здібностей, максимальне врахування її інтересів та нахилів.

Останнім часом, у зв'язку з воєнною агресією проти України з боку Росії все більш актуальним стає вживання терміну «інклюзія» щодо вимушено переселених осіб. Значна частина людей разом з дітьми змушена була покинути свої домівки і переїхати в інші країни, або і більш безпечні регіони України, зокрема, в Закарпатську область. Навчальні заклади, різні державні установи, громадські організації докладають максимальні зусилля для успішного включення переселенців в місцевий соціум, їх адаптації до нових соціально-культурних умов.

З ініціативи адміністрації Ужгородського національного університету завдяки спільній роботі з Карпатським фондом з Fondation de France, Міжнародним Вишеградським Фондом та ініціативи «Shelter Ukraine» в гуртожитку №3 був створений «Дошкільний навчальний простір для внутрішньо переміщених дітей». Тепер у дітей є сучасне зручне приміщення, де вони можуть гратися, розвиватися, навчатися, адаптуватися. А

Відремонтовано приміщення, закуплено меблі, іграшки для розвитку, книги, телевізор, інтерактивні книги для вивчення англійської мови та навіть батут. Придбано все необхідне для творчого розвитку дітей (олівці, фломастери, альбоми, фарби, пластилін, різнокольоровий папір і картон та ін.).

Тут перебувають діти віком від 3 до 6 років, з якими працюють педагоги-організатори та психолог. А також, для допомоги залучаються викладачі, аспіранти, магістри, студенти факультету суспільних наук УЖНУ. Ці діти зазнали психологічного стресу, втратили рідну домівку, друзів, улюблені іграшки. Вони потребують особливої уваги, турботи, індивідуального підходу.

Значною проблемою в роботі з дітьми «Дошкільного навчального простору» є те, що переважна більшість з них розмовляють російською мовою,

тому доводиться працювати і над формуванням навичок спілкування українською мовою. З цією метою працівники кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи відвідують «Дошкільний навчальний простір» разом зі своїми дітьми дошкільного віку, які спілкуються українською мовою. У спільних іграх діти-переселенці вивчають українську мову. Педагоги-організатори, психолог намагаються спілкуватися з дітьми як рідною для них російською мовою, так і українською. Також проводяться спеціальні ігри-вправи, спрямовані на засвоєння української мови. Наприклад, дітям показують якийсь добре знайомий їм предмет або його зображення на карточці і просять назвати. Діти називають на російській мові. Педагог-організатор запитує, чи може хтось із групи назвати цей предмет на українській мові. Якщо ніхто не знає, педагог сам називає і просить дітей запам'ятати українські назви. Іноді гру ускладнюють; потрібно дати назву предмета російською, українською та англійською мовами.

До Дня української державності з дітьми була проведена гра-подорож «Моя рідна українська мова», яка сприяла вивченню української мови. Під час гри дітям розповідали цікаві факти про рідну країну, дітки вчилися правильно вимовляти слова та вивчили декілька віршиків. Але найбільше дітям до вподоби співати сучасний хіт «Ой у лузі червона калина».

Таким чином, заняття, спрямовані на розвиток психічних процесів, пізнавальної сфери, формування гуманних почуттів, комунікативних навичок дозволяють розширити знання дитини про світ, про людину в цьому світі, її можливості.

До роботи з вимушено переселеними особами активно долучаються громадські організації. Наприклад, добре відома в Закарпатті ГО «Неємія» допомагає ВПО (у партнерстві з Агентством ООН у справах біженців, СОС. Дитячі містечка, UNFPA – Фонд ООН у галузі народонаселення, Доркас Ейд Інтернешенел Закарпаття, UND та індивідуальних донорів і благодійників).

ГО «Неємія» надає допомогу в забезпеченні внутрішньо переміщених осіб житлом, працює з дітьми в ЗДО і початковій школі, які функціонують в межах організації, реалізує проекти, спрямовані на допомогу родинам з дітьми. Команди психологів, педагогів, соціальних працівників здійснюють поїздки по районах області, зустрічаються з родинами вимушених переселенців, знайомляться з їх проблемами, надають консультативну допомогу.

З 2014 року ГО «Неємія» постійно надає допомогу та всіляку підтримку ВПО у співпраці ГО «Донбас-Закарпаття» та Департаментом соціальної політики, починаючи з кризового втручання та закінчуючи їх інтеграцією. В Україні діє єдина школа інтеграції для ВПО на базі потужностей організації та за рахунок коштів програми «Турбота» Закарпатської ОДА.

Упродовж кількох років проводяться англomовні табори «EXPLORER» - літо з користю для дітей. Увесь день діти задіяні в різних корисних заняттях та розвагах. Спорт, розвиток, англійська мова, майстер-класи, змагання, конкурси. Весь час під наглядом, весь час зайняті і завжди дуже задоволені. Групи у таборі формуються по 15 дітей, у кожній – два наставники: один з України, другий –

іноземний волонтер, носій англійської або німецької мови. Зміна триває 10 робочих днів (крім суботи-неділі).

Дитячий центр «Зростайко» - єдиний на Закарпатті центр розвитку для дітей від 1,5 років, який працює за методикою Марії Монтессорі. На базі Центру: дитячий садочок цілоденного перебування, підготовка до школи, заняття з англійської мови, музики, ритміки, танців, малювання, ліпки та заняття з розвитку уваги, логіки, моторики.

Протягом останніх років ГО «Неємія» провела ряд різних заходів, семінарів та тренінгів із впровадження інклюзивного навчання в Закарпатті. Залучено до співпраці вчителів, асистентів вчителів, директорів шкіл, тифлопедагогів, соціальних працівників та фахівців відділів освіти, а також батьків, які виховують дітей особливими освітніми потребами.

Фахівці «Неємії» активно співпрацюють з Ужгородським національним університетом. Для студентів – майбутніх психологів, педагогів, соціальних працівників розроблено і прочитано курс з інклюзивної освіти, представлені цікаві презентації.

Список літератури

1. Тараненко О.М. Диференційоване викладання в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник. К: АТОПОЛ, 2012, 120 с.
2. Чупахіна С. Основи інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник. Ів.-Франківськ: Видавництво Кушнір Г.М., 2020. 96 с.
3. Швед М. Основи інклюзивної освіти: підручник. Львів: Український католицький університет, 2015. 360 с.